

LITIKUM

A Kőkor Kerekasztal folyóirata
Journal of the Lithic Research Roundtable
3. évfolyam • Volume 3 • 2015

LITIKUM

Litikum
A Kőkor Kerekasztal folyóirata
Journal of the Lithic Research Roundtable

3. évfolyam • Volume 3 • 2015
Szerkesztők • Edited by
Zsolt Mester, György Lengyel, Viola T. Dobosi,
Attila Király

HU ISSN 2064-3640
www.litikum.hu

LITIKUM – A KŐKOR KEREKASZTAL FOLYÓIRATA

Litikum - Journal of the Lithic Research Roundtable

Volume 3 • 2015

HU ISSN 2064-3640

A Litikum a kőszközökkel foglalkozó szakembereket tömörítő Kőkor Kerekasztal évente egyszer megjelenő elektronikus folyóirata (ISSN 2064-3640 (Online)). A Litikum célja olyan tudományos cikkek publikálása, amelyek a Kárpát-medence és a környező területek kőkorát érintik, kőszközökkel kapcsolatos kutatások eredményeit mutatják be, elméleteket fejtenek ki, módszereket és megközelítési módokat ismertetnek. További információk honlapunkon: <https://litikum.hu>

The Litikum is a platinum open access electronic journal of the Lithic Research Roundtable, an informal assembly of lithic experts in Hungary, with a volume per year (ISSN 2064-3640 (Online)). Litikum publishes articles (1) from the field of archaeology concerning lithic research of the Palaeolithic, Mesolithic, Neolithic and later periods, and (2) developing theoretical and methodological issues related to the field of lithic studies in general. For further information, see <https://litikum.hu>

SZERKESZTŐSÉG • EDITORIAL BOARD

Mester Zsolt • Zsolt Mester, Eötvös Loránd Tudományegyetem • Eötvös Loránd University

főszerkesztő, szerkesztésért felelős személy • editor-in-chief, responsible editor • litikum@litikum.hu

Lengyel György • György Lengyel, Miskolci Egyetem • University of Miskolc

szerkesztő, kiadó, kiadásért felelős személy • editor, responsible publisher • litikum@litikum.hu

Viola T. Dobosi • T. Dobosi Viola, Magyar Nemzeti Múzeum • Hungarian National Museum

szerkesztő • editor • litikum@litikum.hu

Király Attila • Attila Király, Eötvös Loránd Tudományegyetem • Eötvös Loránd University

szerkesztő, technikai szerkesztő • editor, technical editor • attila@litikum.hu

Kiadó • Publisher – Kőkor Kerekasztal, Lithic Research Roundtable

A kiadó székhelye • registered office – H-1088 Budapest, Múzeum Krt. 4/B

Honlap • homepage – <https://www.litikum.hu> • litikum • Email – litikum@litikum.hu

A kiadvány a Creative Commons [Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább!](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használható fel. A mű szabadon használható, terjeszthető és sokszorosítható az eredeti szerző és forrás megjelölése mellett. A feldolgozott, átalakított származékos mű az eredeti licenzfeltételekkel terjeszthető.

This volume is available through Creative Commons [License Attribution-Noncommercial-ShareAlike 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/). You are free to copy and redistribute the material in any medium or format, and transform the material, under the following terms: You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. You may not use the material for commercial purposes. If you remix, transform, or build upon the material, you must distribute your contributions under the same license as the original.

TARTALOM • CONTENTS

Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok, zárójelentés (Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok, final report) T. Dobosi, Viola	5
Bifaces in plain sight: testing elliptical Fourier analysis in identifying reduction effects on Late Middle Palaeolithic bifacial tools Serwatka, Kamil	13
Analysis of Organic Compounds: Applications in Archaeology and Earth Science Grafka, Oliwia; Werra, Dagmara H.; Siuda, Rafał	27
Flint artefacts from Rivne (Ukraine) in the collection of the District Museum in Toruń Bielińska-Majewska, Beata	39
Open-air site complex with leaf-points at Szécsénke (Cserhát Mountains, Northern Hungary), Preliminary results Péntek, Attila	47
Palaeolithic industries with bifacial technologies and Crimean Micoquian Tradition as one of their Middle Palaeolithic industrial examples Demidenko, Yuri E.	71

Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok, zárójelentés

T. Dobosi Viola

Kivonat

A Duna 208 méter magas teraszán, 1983-ban került elő a felső paleolitikus lelőhely. Kilenc ásatáson, három települési foltot tártunk fel. Az összesen 440 négyzetméterből 360 négyzetméter *in situ* kultúrreteget bontottunk ki. A lelőhely a ságvári kultúra sztratotípusa. Az előkerült leletanyag végleges feldolgozása előtt röviden összefoglaljuk a legfontosabb eredményeket. Gazdag eszközkészlete a kultúra különállását igazolja a gravetti entitáson belül. A kulturális hovatartozást meghatározó eszköztípusok mellett jelentősen nőtt a kavics nyersanyag felhasználásának mértéke, ami a laminarizáció alacsony értékét, az ipar kissé atipikus jellegét eredményezi.

Abstract

Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok, final report

The Upper Palaeolithic site was discovered at the 208 meters high terrace of the River Danube in 1983. We excavated three occupation areas in course of nine campaigns, unearthing 360 square meters *in situ* cultural layer out of the whole 440 square meters. The site considered as the stratotype of the Ságvárian culture. Before the ultimate study of findings we summarize here our most important results until today. The rich tool set testifies the distinct status of the Ságvárian inside the Gravettian entity. Beside the lithic types that decided the cultural stand of the assemblage, a newly observed characteristic is the intensive use of pebbles as raw material. This raw material form reduces the degree of laminarization in the collection, which address a quite atypical character for the industry.

Kulcsszavak

Ságvári kultúra, települési jelenségek, eszközkészlet, nyersanyag

Keywords

Ságvárian Culture, settlement features, lithic tools, raw material

Szerző / Author

T. Dobosi Viola, Magyar Nemzeti Múzeum, 1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16.

Hivatkozás / Cite as

Dobosi, V. T. (2015) Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok, zárójelentés (Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok, final report). *Litikum* 3: 5–12. <https://doi.org/10.23898/litikuma0008>

Kézirat történet / Article history

Érkezés // Received: 2015. 01. 26. Elfogadás // Accepted: 2015. 09. 25. Közzététel // Published: 2015. 10. 30.

Jogok / Copyright

© 2015 Dobosi. Ez egy nyílt hozzáférésű publikáció, amit a Creative Commons 4.0 licenye véd. A termék szabadon használható, terjeszthető és sokszorosítható az eredeti szerző és forrás megjelölése mellett. // This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

1. Topográfia

Mogyorósbánya a Gerecse északi peremén Komárom-Esztergom megyei település. A kistérség két meghatározó tájképi eleme a 457 méter magas Gete, a Gerecse különálló legkeletibb tagja, és a bajóti Öreg-kő függőleges sziklafala. A dorogi öblözet után nyugatra folytatódó késő-jégkori Duna-teraszokat széles alluviális síkság választja el a jelenkori medertől, s a Duna jobb parti mellékvizei szabdalják fel. A Mogyorósi-patak bal partján, a délkelet felé enyhén lejtő 208 m tszf. magasságú dombtetőn került elő az őskőkori telep, rálátással a Jankovich barlangra (1. ábra).

A terasz felszínének morfológiáját két tényező határozza meg. Egyrészt a megbontott természetes növénytakaró és a földművelés következtében fellépő intenzív erózió látványosan elegyengette: a terasz magasabb pereméről lehorodott humusz a mélyedésekben felhalmozódik. Másrészt a kisebb egyenetlenségeket a múlt század közepén felhagyott, de nem tömedékelt bányajáratok beroskadása eredményezte (nem igazolt magyarázat).

2. Kutatástörténet

A telepet terepbejáráson Homola István fedezte fel a kiékelődött kultúrreteg szétszántott maradványainak összegyűjtésével. A felszínen a leletek két foltban koncentráálódtak (a későbbi I. és II. települési egység).

Az ásatások során (1. táblázat) három, egymástól üres sávokkal elválasztott települési foltot tártunk fel: az I. folt 204 m tszf. magasságban 40 m² területű, a II. folt az I. folttól 25 méterre nyugatra 30 m² területű, a III. folt további 45 méterre ÉÉNy-ra 206 m tszf. magasságban 290 m² területű (Dobosi 1992, 2011).

3. Rétegsor

A déli-délkeleti kitétségű lejtőn a Würm eljegesedés végén minimum 2 méter vastagságban halmozódott fel a lösz. A kultúrreteg a patak völgy irányában, a terasz peremén kiékelődött, a III. települési folt északi szélén a hajdan

1. ábra. Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok lelőhely az Öreg-kővel. // **Figure 1.** The site Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok with the Öreg-kő hill in the background.

Év	Kutatás	Leltári szám
1983	Homola I. terepbejárása	Pb.84/251–301
1984	T. Dobosi V. ásatása	Pb.84.302–819
1986	T. Dobosi V. ásatása	Pb.88/751–1046
1991	T. Dobosi V. ásatása	Pb.93/1–375
1992–1998	Homola I. gyűjtése	Pb.99/381–384
1999	T. Dobosi V. ásatása	Pb 2000.584–816
2001	T. Dobosi V. ásatása	Pb.2001.2–174
2005	T. Dobosi V. ásatása	Pb.2006.2.1–34
2006	T. Dobosi V. ásatása	Pb.2009.2.1–94
2008	T. Dobosi V. ásatása	Pb.2009.3.1–9
2009	T. Dobosi V. ásatása	Pb.2010.4.1–2010.4.9

1. táblázat. A lelőhely kutatásai és a kapcsolódó leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében. // **Table 1.** Excavations and surveys at the site with inventory number of the collections in the Hungarian National Museum.

vízszintes dombtető (az eredeti járószint) a jelenlegi felszín alatt már 170–180 cm mélyen van. A löszben világosan követhető az 5–10 cm vastag kultúrréteg. A III. települési folt 2 méter mély sarkában felvett szelvényt Ruszkiczay-Rüdiger Zsófia elemezte (Ruszkiczay-Rüdiger 2011). A recens A és a B talajszint alatt magas karbonát tartalmú, rétegzetlen, fakó sárga, típusos lösz következik. A kultúrréteg fölött 50 cm-rel gyakoribbá válnak a hajszálgökök menti másodlagos mészkiválások (mészmicélium), ami arra utal, hogy az éghajlat szárazodik, füves sztyepp vegetáció a jellemző (2. ábra).

4. Fauna

Krolopp Endre vizsgálta a puhatestű faunát. A *Succinea oblonga* 36 %-os dominanciája a jelenkorinál hűvösebb, füves vegetációt jelez (Krolopp 1992: 17). A gerinces fauna feldolgozatlan. A kultúrréteg preparálása során felismerhető maradványok túlnyomóan *Rangifer tarandus*-hoz tartoztak, s a zsákmány között legalább egy *Equus sp.* biztosan volt.

5. Települési jelenségek

Az ásatási gyakorlatnak megfelelően egy-egy települési folt feltárását addig folytattuk, amíg a szelvény vagy kutatóárok teljesen kiürült. Az I. és II. foltot teljesen feltártuk, a III. foltot lezártuk a nyugati és déli peremét. Északon a kultúrréteg kiüresedett, már csak szelvényenként 1–2 lelet jelezte a települési felszín szélét, egyben a kultúrréteget. A déli oldalon az utolsó feltárt szelvény GPS-sel rögzített sarkán túl megritkult, de még folytatódott a kultúrréteg. Itt mód nyílik a sztratigráfia későbbi revíziójára, hitelesítésére.

A kultúrréteg a hazai tapasztalatoknak megfelelően nem túl intenzív, ám nagy kiterjedésű – különösen a III. települési folt –, mint az jellemző a ságvári kultúra többi, általános funkciójú telepére. A metszetben a lakófelszín 5–8 cm vastag, közelítően vízszintes helyzetű, a környezeténél sötétebb sáv jelzi. A település egyrétegű, az eredetileg növényzettel gyéren fedett, laza felszínen a ferdén vagy függőlegesen beágyazódott csontok és kövek a jól követhető kultúrréteg teljes vastagságán gyakran túlnyúlnak. A szintenkénti bontás

nem a település belső sztratigráfiáját jelzi, pusztán technikai szükséglet: a laza löszben csak így lehetett preparálni a felszínt. A rossz megtartású fauna szétszórt, felhasított-összszetört konyhahulladék, szórványosan különálló fogak vagy állkapocs töredékek. A tűzhelyeket változó nagyságú, határozatlan körvonalú, a szabadtéri tűzhelyekre jellemzően egyenetlenül átégett, vöröses-kormos-hamus foltok képviselik. A legnagyobb közel 1 m². Egy parázstartó lyuknak meghatározható objektum 35 cm átmérőjű, 15 cm mély, lekerekített aljú gödör tele hamuval, faszénnel és erősen átégett csonttöredékekkel. Kevés, de jó megtartású, darabos faszén a felszínen szétszórtan is gyűjthető volt.

6. Régészeti leletanyag

Már a nyílt színi telepek kutatásának kezdetén nyilvánvaló volt, hogy Ságvár-Lyukasdomb eszközkészlete elkülönül a Duna-kanyarban, elsősorban Pilismaróton megismert lelőhelyektől. A magyarázatot változatos kronológiai, topográfiai, klimatikus okokban keresték, s a kulturális kapcsolatok lehetséges irányával igazolták. A múlt század nyolcvanas éveire Mogyorósbánya és néhány más lelőhely előkerülésével és Szob revíziójával körvonalazódott a ságvári kultúra vagy kavics-gravetti, mint a gravetti kultúra fáciése. Geokronológiai háttere a Lascaux-Ságvár interstadiális hazai kimutatása nyomán körvonalazott Ságvár időszak.

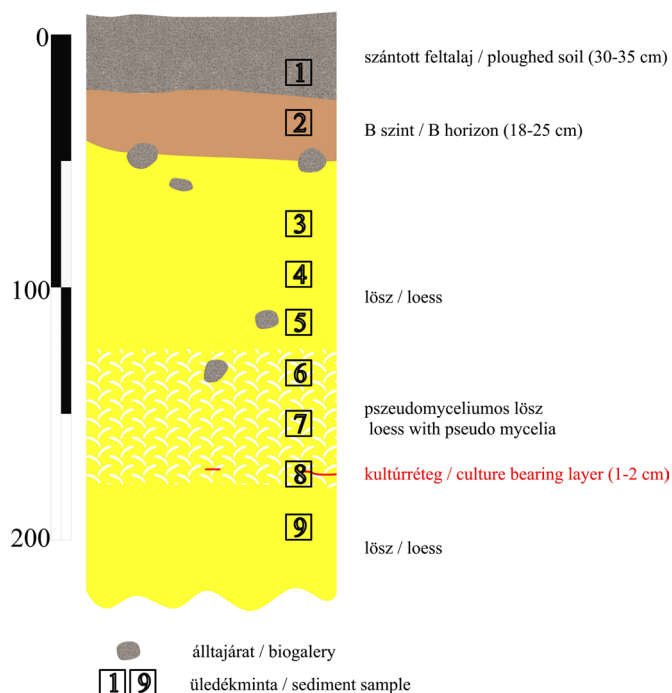
A kultúra legjellemzőbb sajátossága a kavics nyersanyag, ami a mogyorósbányai régészeti leletanyagot is meghatározza. A felső paleolitikumban általánosan használt nyersanyagforrásokat a mogyorósbányaiak is ismerték, ám emellett megnőtt a vegyes összetételű kavicsrétegekből gyűjtött, 6–8 cm-es kavicsok szerepe. Az eszközök átlagmérete kisebb a gravetti kultúra kortárs illetve idősebb lelet-együtteseinek készleteinél. Bár egyelőre nem ismerjük a konkrét kavics-előfordulást, ahonnan a nyersanyagot gyűjtötték, az idősebb terasz-kavics-előfordulások általában vegyes összetételű és változatos méretű kavicsokból állnak, gyakorlatilag korlátlan mennyiségben. Azaz a számukra megfelelő mérettartományt tudatos válogatás alapján gyűjtötték be. Ez az alapanyag kevésbé gazdaságosan használható ki, sok a „felesleg”, a feldaraboláskor előállított/keletkezett, tovább nem hasznosítható hulladék, megnőtt a kavicskérges darabok és az, archaikus jellegű geometrikus kavicseszközök aránya. Az ipar a preferált kavicsnyersanyagból következően kissé atipikus jellegű.

A Mogyorósbányán az összesen mintegy 360 m² települési felszínről 1913 tételben beletárolt régészeti leletanyag 7704 db. Ebből kőnyersanyagú 7598 db. A régészeti és a faunisztikai anyagot a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi. A régészeti feldolgozás folyamatban van, itt az előzetes eredményeket foglaljuk össze.

Mogyorósbánya egy általános, vegyes funkciójú, huzamosabb ideig lakott település. Egyelőre nem látjuk a három települési egység típuspektrumai közötti egyezéseket, illetve eltéréseket, ami a lakótér funkciójára utalhatna. A települési foltok közelsége, elrendeződése alapján egyidejű lakottságot feltételezünk. Ennek konkrét bizonyítékai (pl. a magkő

Mogyorósbánya - Újfalusi-dombok 2001

β szelvény keleti fala / Eastern profile of trench β

2. ábra. Rétegsor. // Figure 2. Stratigraphy.

és a leválasztott penge nem ugyanazon a lakófelszínen van) a részletes elemzés után várhatók.

Az eszközkészlet sajátossága, ami alapján egy új kultúra körvonalazása indokolt, hogy magas a „kavics szekció” aránya, a laminarizáció mértéke a szokásos késő paleolitikus iparokhoz képest alacsony: a szélesség a pengeiparoknál elvárható 50 %-os, vagy az alatti átlag helyett 65 % körül van a hosszúsághoz képest.

A vakarók aránya 25 % körüli, ezen belül a penge-, szilánk- és magas (gyalu) vakarók száma közel azonos (3. ábra). Az árvésők száma meghaladja a vakarókét, mint az a többi gravetti fílumra is jellemző. Arányuk 40 % körüli. Legtöbb a középső élű, majd az oldalsó élű és kettős árvéső következik (4. ábra). A retusált, csonkított pengék aránya nem kiugró, viszont feltűnően kevés a tipikus Gravette-hegy. A tompított hátú mikropengék a ságvári és az epigravetti kortárs idősebb fázisára egyaránt jellemzőek. A kavicseszközök két csoportja közül a tipikusakat a chopperok, chopping-toolok és a gerezdkaparók alkotják, a nem-standard csoportot a gerezdek, szegmensek, fél- és negyed kavicsok képviselik (5. ábra).

Az eszközöket helyben készítették, a szilánk és gyártási hulladék 82 %-ot tesz ki.

A gravetti entitás három fílumának típusmegoszlását csak annak előrebocsátásával lehet összehasonlítani, hogy a vizsgált lelőhelyek egyike sem tekinthető 100 %-osan

lelőhely	vakaró	árvéső	pengehegy	Gravette-hegy	vállas eszköz	tompított	kaparó	kavics
Bodrogkeresztúr*	21,3	29,0	4,0	3,0	1,7	1,0	4,2	0,0
Megyaszó*	26,8	21,0	5,0	1,0	1,4	9,0	7,4	0,0
Hont*	20,0	38,5	0,0	3,8	0,0	11,5	6,2	0,0
Pilismarót**	26,0	33,0	0,9	0,9	1,1	*** 3,3	4,3	0,0
Mogyorósbánya	24,0	39,0	1,3	0,4	1,9	3,5	**** 5,2	3,1

2. táblázat. A gravetti entitás három filumának típusmegoszlása százalékokban. // **Table 2.** Lithic tool type proportions concerning the three phyla of the Gravettian entity.

* A gravetti entitás idősebb pengés filuma

** A gravetti entitás fiatalabb pengés/epigravetti filuma. Feltételezve az egymástól látótávolságra sorakozó 6 települési felszín egykorúságát, a százalékos kiértékelhetőség érdekében az eszközlístákat összevontuk.

*** A Pilismarót-Diőson előkerült 14 tompított hátú mikropenge alapján jutottunk arra a következtetésre, hogy a pilisszántói kultúra, amelyet voltaképpen csak a névadó lelőhely reprezentál, nem önálló kulturális egység. A hiányos, aszimmetrikus eszközkészlet nem kultúra-, hanem funkcióspecifikus: a „barlangos” középhegység lábánál megtelepedett epigravettiek alkalmi vadásztanyái, fegyver- vagy szórmeraktárai lehetnek. Mogyorósbánya esetében az egy órán belül elérhető Jankovich-barlang felső rétegösszletének 30 db-os eszközkészlete lehet ilyen.

**** Közülük 5 gerezd-kaparó a „kavicsos” középső paleolitikus iparok vezérellete. Ezek önmagukban a felszínen begyűjtve, megtévesztő információt adhatnak a lelőhely kulturális besorolásához!

feltártak. Mogyorósbányán a hiányzó néhány % a III. lelőhelyen a későbbi hitelesítésre bennhagyott 4 méteres tanúszelvény. Eddigi tapasztalataink alapján a települési folt peremén, ezen a néhány négyzetméteren később előkerülő eszközök lényegesen nem módosítják az összképet. Az adatok tájékozódó jellegűek (2. táblázat).

A konkrét értékekben mutatkozó különbségek ellenére a vakarók aránya kiegyensúlyozottnak tekinthető. A 21–39 % között ingadozó árvéső értékekkel együtt az eszközkészlet felét-kétharmadát képviselik. Ezt a szabályt a gravetti entitás egyik meghatározó jellegzetességének is tekinthetjük, szemben például a nyílt színi aurignaci telepek hasonló számaival. A vakarók aránya az árvésőkkel szemben Nagyréde leletanyagában 57:9, Acsa esetében 50:8 a vakarók javára, ami szintén az adott kulturális egységre jellemző adatnak tekinthető.

A leletanyagban található több, mint 100 megmunkálatlan citrus-gerezd alakú kavics-hasíték az alsó paleolitikum óta a legkézenfekvőbb forma, mivel a kavics hosszanti felhasználása természetes élű *ad hoc* eszközt eredményez, mely elnagyolva vagy aprólékosan tovább alakítható az igényeknek megfelelően.

6.1. Nyersanyag

A nyersanyagok a korszak általánosan elterjedt és használt, feltehetően azonos, helyi, regionális és *long distance* forrásokból beszerzett kőzetfajtái (3. táblázat).

6.2. Egyéb leletek

Ékszercsiga: 85 db (6. ábra)

Az 1970-es évekig tercier ékszercsiga, a három szobi ékszercsiga halmot kivéve érthetetlen módon mindössze néhány darab került elő régészeti kontextusban, mint becses kuriózum. Azóta jelentősen megnőtt a számuk. A mogyorósbányai mellett Esztergom-Gyurgyalagon 91 darabot találtunk, s Pilismaróton is van néhány. Úgy tűnik, az ékszercsiga általános, kulturális hovatartozástól független

tartozéka legalábbis a Duna-kanyari felső paleolitikus telepeknek. Az Esztergom-gyurgyalagi csigákat a paleontológiai elemzés szerint legalább két, korban és biofáciesben különböző (bádeni és oligocén) lelőhelyről gyűjtötték, közeli, jobb parti lelőhelyről (Magyar 1991: 266) vagy a Börzsöny nyugati peremén kiékelődő középső miocén (?) rétegekből, mint a Szob-Ipolypart ékszercsiga raktárlelet esetében. A források Mogyorósbányán is feltehetően ugyanazok lehetnek. Joggal feltételezhető, hogy a távolabbi kortárs lelőhelyeken az ékszercsiga értéke a geológiai forrásoktól való távolsággal arányosan növekedett.

Földfesték, okker, anyagminta: 21 db

A településen szokatlanul sok az okker. Helyenként több dm²-nyi felületen festette halványpirosra a löszöt a szétázott okker. Több kisebb, s egy nagyobb darab okker elemzése szerint változó mennyiségű vas-oxidot és alumino-szilikátot, néhány minta kvarcot és kalcitot és viszonylag kevés karbonátot tartalmaz (Mihály 2011: 554).

Borostyán: 1 db

Az eddig előkerült két (Mogyorósbánya, Pilismarót-Pálrét) őskőkori borostyán eredetét, geológiai forrását az infravörös spektrum analízissel nem lehetett azonosítani. (Földvári 1991: 17).

Hegyikristály: 1 db

A hazai lelőhelyeken előkerült néhány hegyikristály penge és szilánk makroszkopikus és fluid zárvány vizsgálata alapján a nyersanyag forrásai „alpi típusú” kvarcteléretek lehetnek. A telephez legközelebb az Alpok keleti nyúlványain ismerjük ezeket az előfordulásokat, amelyek a Würm idején nem voltak jéggel fedettek. (Dobosi-Gatter 1996: 49).

Ezeket kívül csiszolt homokkő, ammonites-töredék (a Gerecsében felszínen gyűjthető), nummulites (a Mogyorósi-patak túlsó partján felszínen gyűjthető, kiékelődik?) fordul elő.

3. ábra. Vakarók. // Figure 3. End scrapers.

4. ábra. Árvésók. // Figure 4. Burins.

5. ábra. Kavicseszközök. // Figure 5. Tools made from pebbles.

6. ábra. Ékszercsigák. // Figure 6. Mollusc shells for personal adornment.

7. Abszolút kor

A debreceni ATOMKI két ^{14}C korhatározást végzett:

- deb-1169: $19\,930 \pm 300$ (Hertelendi 1992: 16)
- deb-9673: $19\,000 \pm 250$, cal. 21 050–20 140

8. A ságvári kultúra hazai lelőhelyei

A névadó lelőhely az 1909 óta ismert Ságvár-Lyukasdomb. Régészeti iparának a valamivel később felfedezett Dunakanyari telepektől eltérő jellegét korán felismerték. Több elmélet magyarázta a hazai felső paleolitikum fiatalabb szakaszában (löszmagdalénien – késő aurignacien – keleti gravetti, a terminológia módosulásai szerint) mutatkozó kettősséget. A jelenleg érvényes feloldása több lépcsős volt. Az első a Lascaux–Ságvár interstadiális kimutatása, ami jelentős előrelépés volt a késő-pleisztocén lösz-sztratigráfia és a régészeti kronológia szinkronizálásában (Gábori-Csánk 1978). A második az újabb, Ságvárhoz kapcsolható lelőhelyek előkerülése, ami bizonyossá tette, hogy a pengés hagyományokat folytató késő paleolitikus lelőhelycsoport kortársaként egy kavics nyersanyagot preferáló népcsoport is megtelepedett a Kárpát-medencében. Népes kultúra, az átmeneti vadásztanyákhoz képest nagy kiterjedésű, tartós megtelepedésre utaló lelőhelyeit ismerjük. A névadó lelőhelyen kívül az ékszercsiga-halmokról nevezetes Szob-Ípolypart, kőlapokkal körbevett, hosszan használt tűzhelyekkel (Markó 2007). A Telecskai-dombok északi peremén Madaras-Téglavetőben több 150–180 cm átmérőjű, gyűrűs szerkezetű tűzhely került elő, amelyeknek talán a hús

nyersanyag*	db	%
vegyes kova	3493	73,21
radiolarit**	299	6,27
erratikus tűzkő	297	6,22
obszidián***	200	4,19
hidro/limnokvarcit	125	2,62
szarukő	19	0,40
kvarcit	325	6,82
hegyikristály	1	0,02
egyéb/mezozoós kőzet	12	0,25
összesen	4771	100,00

3. táblázat. A lelőhely nyersanyagai // Table 3. Raw materials of the site.

* Makroszkopikusan történő csoportosítás, további elemzés folyamatban.

** A lelőhelytől nem nagy távolságra (Pisznice, Agostyán) pados megjelenésű radiolarit-előfordulásokat is ismerünk. A kavicskéreg nélküli darabokról egyelőre nem lehet megállapítani, hogy innen vagy egy idős kavicssteraszról gyűjtötték-e őket.

*** Az obszidián aránya a forrás távolságára tekintettel magas. Összefügghet a felszínen másodlagos forrásokból gyűjthető obszidián-gumók mérete az eszközkészítők igényeinek megfelelő méreteivel.

szárításában-tartósításában lehetett szerepük (Dobosi et al. 1989). Budapest-Corvin téren az erős bolygatás miatt csak kis területen sikerült feltárni a telephely részletét (Ringer-Lengyel 2008–2009). Az eddig ismertek közül a legnagyobb Mogyorósbánya-Újfalusi-dombok, egyben a ságvári kultúra (korábban kavics-gravetti) sztratotípusa.

Felhasznált irodalom

- Dobosi V. T. 1992. A new Upper Palaeolithic site at Mogyorósbánya. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1992: 5–16.
- Dobosi V. T. 2011. Mogyorósbánya, felső paleolit telep. Új eredmények. In: Tóth E., Vida I. (eds.), *Corolla museologica Tibor Kovács dedicata*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 535–548.
- Dobosi V. T., Gatter I. 1996. Palaeolithic tools made of rock crystal and their preliminary fluid inclusion investigation. *Folia Archaeologica* 45: 31–50.
- Dobosi V. T., Kőhegyi M., Krolopp E., Vörös I., Biró K. T. 1989. Felsőpaleolit telep Madaras-Téglavetőben (Jungpaläolithische Siedlung in Madaras-Téglavető). *Cumania* 11: 9–65.
- Földvári M. 1992. Analysis of the amber from Mogyorósbánya. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1992: 16–17.
- Gábori-Csánk V. 1978. Une oscillation climatique à la fin du Würm en Hongrie. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30: 3–11.
- Hertelendi E. 1992. Radiocarbon dating of the Upper Palaeolithic site at Mogyorósbánya. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1992: 16.
- Krolopp E. 1992. Mollusc fauna from the Palaeolithic site at Mogyorósbánya. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1992: 17.
- Magyar I. 1991. Palaeolithic trinkets in Esztergom–Gyurgyalag. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 43: 264–265.
- Markó A. 2007. The Upper Palaeolithic site at Szob. *Folia Archaeologica* 53: 7–22.
- Mihály J. 2011. Mogyorósbánya–Újfalusi dombok felsőpaleolit lelőhelyről származó okkerkavics illetve lösz-okker porminták FTIR és FT-Raman vizsgálata. In: Tóth E., Vida I. (eds.), *Corolla museologica Tibor Kovács dedicata*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 554–557.
- Ringer Á., Lengyel Gy. 2008–2009. The Upper Palaeolithic Site at Budapest–Corvin tér. *Praehistoria* 9–10: 205–211.
- Ruszkiczay-Rüdiger Zs. 2011. Mogyorósbánya–Újfalusi dombok paleolit lelőhely szedimentológiai viszonyai. In: Tóth E., Vida I. (eds.), *Corolla museologica Tibor Kovács dedicata*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 549–553.